

Hod Boba Dylana iz Starog u Novi zavjet

»Sine i roditelji te se mogu kad-tad odreći,
jedino Bog neće nikada.«

Branko MILOŠ

Budući da je »Obnovljeni život« časopis za religioznu kulturu, među onima koji redovitije druguju s njegovim sadržajem napis o Bobu Dylanu mogao bi izazvati čuđenje i određene nedoumice. Izvorište nesporazuma može biti dvojako. Dovodenju Dylana u vezu s religioznom kulturom jednakim žarom mogu se protiviti i oni koji o Dylanu nisu dovoljno obaviješteni kao i oni koji su dobro upućeni u njegovo djelo. Oni koji ga ne poznaju dovoljno kao pjesnika mogli bi ga reducirano tretirati samo kao uspješnog rock-glazbenika i stoga olako zaključiti da se s njegovim životom i djelom ne isplati ozbiljnije baviti. Oni pak kojima je njegova poezija dobrim dijelom pročitano štivo, mogli bi se lako naći pred dvojbom o kojem Dylanu zapravo govoriti. Dylan je pjesnički ugled stekao oštro kritizirajući vrijeme i sredinu u kojoj je živio; povremeno se ponašao i kao prilično kruti Židov, a krajem sedamdesetih godina neočekivano se obratio na kršćanstvo. Kad god je pribjegavao nekom novom ideološkom okružju stare bi pobornike razočaravao, a u novoj bi sredini nailazio na nepovjerenje, pri čemu mu je obraćenjem na kršćanstvo položaj postao prijeporan do krajnosti. Kad je propjevao o Evandjelju, oni koji su ga poštivali kao pjesnika pobune zamjerili su mu nedosljednost i napuštanje buntovničkog ideala. Ugled koji je stekao u židovskoj sredini otvorenim simpatiziranjem Izraela u sukobu s Arapima, a navodno i konkretnom vojnom pomoći Tel-Avivu, nije mogao djelotvornije prokockati doli prelaskom na kršćanstvo, u kojem usprkos svim proklamacijama o evanđeoski toplom prihvatu svakog pridošlice, nije dočekan s osobitom dobrodošlicom. I uza svu spontanost tog njegova zaokreta mnogima je bilo teško zažmiriti pred hipotekom arogantnog buntovnika ili prkosnog Židova koju je Dylan vukao za sobom kroz dva protekla desetljeća svog umjetničkog rada.

Nekako kao da je više razočarao one koje je ostavio negoli je oduševio one kojima je pristupio. Dotadašnji pobornici počeli su sumnjati u njega, a oni s kojima se sada morao naći na istoj idejnoj i duhovnoj ravni nerado su mu se povjeravali. Prvi su mu tako bili skloni omalovažiti i prošlost zbog njegova izbora u sadašnjosti, a drugi pak odricali su mu autentičnost sadašnjosti zbog onoga što je bio u prošlosti. On sam, duboko svjestan svoje unutarnje duhovne vrijednosti, samouvjeren kao i uvijek, ni sada

nije oskudijevao u vjeri da čini što je ispravno i da je upravo zakoračio onim putem na kojem može učiniti nešto veliko, te se stoga ni nije obazirao na prijeke poglede ma s koje strane dolazili. Početnu fazu svoje umjetničke karijere obilježio je snažnom antiratnom poezijom prkosno dovodeći u pitanje ustaljeni sustav vrijednosti u svim njegovim pojavnim oblicima. Poslije je opjevavao idilu obiteljskog života na što je zbog skladnog židovskog braka sa suprugom i kao otac petero djece imao puno pravo. Sredinom sedamdesetih rastavlja se od Sare što ga tjera na mučna unutarnja preispitivanja, a moguće i postupno preusmjerava ka kršćanstvu. U posljednjem desetljeću inspiriranom Evandeljem iznjedrio je spoznaju da čovjeka svi mogu ostaviti, jedino Bog neće nikada. Put do ove spoznaje bio je dugačak kao što mu je i iskorak iz Starog u Novi zavjet obilovao opiranjem, a namjera je ovog napisa bitna obilježja tog puta i tog iskoraka ukratko prikazati.

Bob Dylan je rođen kao Robert Allan Zimmerman u židovskoj obitelji ruskog podrijetla, u gradiću Duluthu u američkoj državi Minnesoti. Kao dječak među vršnjacima držao se povučeno. Začuđujuću je sigurnost pokazivao samo u onim situacijama u kojima se djeca obično ne snalaze. Jedna pojedinost iz njegove četvrte godine svjedoči o tome kako je Dylan vrlo rano očitovao svijest da posjeduje poruke koje je potrebno saslušati. U Duluthu je jednom godišnje održavana dječja priredba na koju su roditelji dovodili djecu, a ova se penjala na pozornicu da bi nešto otpjevala, izrecitala ili ispirčala. Četverogodišnji Robert Zimmerman je stigao u pratnji svoje bake. Odrasli se, naravno, nisu mnogo obazirali na dječje nastupe već su se, za svojim stolovima, glasno dovikivali pa se tanašni dječji pjev lako gubio u žamoru bučnih razgovora njihovih roditelja. Tako je bilo sve dok se na pozornicu nije popeo sićušni Robert Zimmerman. Čim je uzeo mikrofona, dvorana je odjeknula njegovim upozorenjem: »Bilo bi dobro da se umirite jer ja moram svojoj baki nešto otpjevati.«

Nedugo zatim roditelji mu sele u obližnji gradić Hibing. Hibing je davao goleme količine željezne rude, vrlo bitne za funkcioniranje američke vojne industrije, pa su se u čitavoj regiji još od kraja 19. st. izmjenjivala razdoblja prosperiteta i recesije, ovisno o stupnju angažmana američke vojne sile i njenim povećanim ili smanjenim rudnim potraživanjima. U vrijeme ratova ili jačih političkih kriza Hibing je profitirao, a za mirnih razdoblja u ovom rudarskom području dolazilo je do masovnog otpuštanja radnika i socijalnih kriza. Tako je Dylan vrlo rano postao svjedok jedne ekstremno ambivalentne situacije u kojoj su sudbina i opstanak rudara, te vjekovne metafore socijalne neizvjesnosti, ovisili o ratu, pri čemu se stvar dodatno komplicirala činjenicom da su upravo rudarski sinovi za svaki rat bili masovno regrutirani. Položaj rudara u oblasti Hibinga bijaše tako dvostruko tragičan - minimum staleške sigurnosti skupo su plaćali

krvlju vlastite djece. Istaknuto osjetljiv za tuđu patnju Dylan je iz realnosti što ga je okruživala izbaštinio odsudnu spoznaju da ratna stradanja na jednoj strani mogu nekom drugom garantirati sigurnost i udoban život. To ga je pogodilo i potaknulo na trajnu potragu za odgovorom na pitanje – tko je onaj koji iz svega izvlači korist?

U pjesmi »Masters of war« Dylan je u prvoj polovini šezdesetih godina uspio demaskirati istinske ratne profiterere u vođama rata »koji se skrivaju iza debelih zidova i kancelarijskih stolova« aludirajući na sam politički i vojni vrh tadašnje Amerike. Nakon školovanja u Hibingu, Dylan, tada još uvijek Robert Zimmerman, upisao se na sveučilište u Minnesoti, ali ga već nakon prve godine napušta, uzima ime Bob Dylan i potpuno se posvećuje glazbi. Meta mladih Amerikanaca željnih blještavila velegrada i prilike da se umjetnički izraze bio je New York. Dylanov je dolazak u New York, početkom šezdesetih, prošao nezapaženo, premda je Robert Shelton, uvaženi analitičar i urednik kulturne rubrike »New York Timesa« upozoravao da je riječ o čovjeku koji naprosto pršti od talenta i kojeg samo smrt može spriječiti da ne postane genij. Suočen s početnim teškoćama, Dylan je prihvatio izazov. Pokazujući za početnika neobičnu samouvjerenost, on je pop-glazbi, najkonkretnijem i najprovokativnijem načinu izražavanja svoga doba, pristupio na svoj osobenjački način – ne tako da bi u zatečenim granicama tražio mjesto za sebe nego s čvrstom nakanom da joj udari svoj autentični pečat i redefinira njene temeljne atribute.

Odmah je progovorio na drugi način, glasnije, otvorenije i mnogo izazovnije negoli je to učinio itko prije, a i poslije njega. Bilo je to vrijeme kubanske krize, kad se s mogućnošću III. svjetskog rata realno računalo, a ujedno bijaše to i predvečerje krvarenja u Vijetnamu.

Medij pomoću kojeg je Dylan progovorio bio je rock'n'roll. Jedno od najjezgrovitijih tumačenja nastanka i podrijetla rock'n'rolla dato je u domišljatom aforizmu koji je tvrdio da je blues dobio dijete kojem su nadjenuli ime rock'n'roll. Ako je krvna veza između roka i bluesa uistinu tako bliska, onda se mora naznačiti i distancu koja ukazuje da je roditelj svoj vijek proživio u ruralnoj sredini, a da se dijete ako ne začelo, a ono barem rodilo u metežu gradskih ulica. Naraciju bluesa obilježavala je jednostavna iskrenost do patetične ispovijedi, bujanje njegovih emocija često je prelazilo u naricaljku, dok je rock'n'roll, kao čedo gradskih pločnika, ponudio retoričku opuštenost gradskog izraza, namjesto dubokih emocija došla je totalna neutralnost stava i buntovništvo bez jasno artikuliranog razloga. Kao da je dijete izgubilo genetske osobine svojih predaka. U takvoj situaciji Dylanova pojava doimlje se kao snažan pokušaj da se ove dvije centrifugalne tendencije dovedu u sklad. Rudarska oblast Hibinga Dylanu je pružila obilje drastičnih prizora na temelju kojih je i mogao

izgraditi onoliko mnoštvo likova reprezentirajući sve društvene slojeve, ne izostavljajući pritom ni opis njihove psihe. Iskrenost bijaše govor bluesa a i Dylan je na njoj inzistirao, progovarajući jezikom provincijske sredine iz koje je došao, ali je za razliku od svih prije njega, svu svoju iskrenost i jednostavnost redovito osnaživao i tvrdim intelektualističkim argumentima. Iz svakog stiha, redovito nabijenog socijalnom tenzijom, mogla mu se odčitati duša, ali je pritom uspješno izmicao klopki patetičnih vapaja ostajući na udaljenosti s koje je mogao umjesto nemoćnog lamentiranja cinički oštro demistificirati svaki autoritet. Drsko je grebao šminku s američkog sna o idealnom životu i neustrašivo bacao rukavicu u lice establishmentu pri čemu je vojnu moć, temelj američkog nacionalnog ponosa, odlučno prokazivao kao sljepilo i licemjerje. U vrijeme vijetnamskog rata, intelektualistički oštro i poetski privlačno, odlučno je izricao ogorčenje naraštaja koji je morao krvariti isključivo zbog iluzije da nago-milana vojna snaga daje pravo na uspostavljanje dominacije nad onima koji misle drugačije a zaostaju u vojnoj moći. Do prezira je optuživao političke lidere i vojne stratege po čijim zamislima sve počinje, solidarizirajući se obično podjednako sa sukobljenim vojnicima. Njegov prosvjedni angažman brzo mu je pribavio epitete: »glas svoje generacije«, »narušivatelj i svog i tuđeg mira«, i karizmu »proroka svoga vremena« i »savjesti svijeta«. On se tim i sličnim određenjima žustro opirao i sredinom šezdesetih godina jedan novinski komentar o njemu popratio je sarkastičnom tvrdnjom: »Hvala ti, Bože, što ja nisam ja.«

Iako je uporno tvrdio da u životu nije napisao niti jednu političku pjesmu nego se samo trudio govoriti ono što najbolje umije, upravo su mu njegove političke refleksije priskrbile ugled metafore za buntovnost i intelektualnost u pop-glazbi i ugled bitnog dionika u mitu o njezinoj zlatnoj prošlosti. Ma koliko se ironično odnosio prema tumačima njegova djela, dosad je napravljeno na desetine socioloških doktorata o utjecaju njegovih ideja na društvena previranja u šezdesetim godinama. Iako je radio na raskrinkavanju mitova, s vremenom je postao i sam jedan od njih, kao što su mu i sva nastojanja da izbjegne teret vođe bila uzaludna jer su mu pjesme poput: »Blowin' in the wind«, »With God on our side«, »Masters of war«, »Hard rain's a-gonna fall«, »Chimes of freedom«... bile naprosto predodređene da postanu himne svog vremena, neka vrsta masovnih ispovijedi za generaciju čiju je kolektivnu patnju i razorna pitanja on naj-sugestivnije i najpotresnije uspio artikulirati. Osim što je svaka od ovih pjesama zoran dokument kaotične stvarnosti tadašnje Amerike i fundamentalni teorijski obrazac buntovništva sveučilišne mladeži, one su naprosto i baštinska djela prosvjedne poezije uopće.

Dylan je o ratu progovorio oporo, stihovima u kojima nije dominirala raskoš izraza, ali jest uznemirujuća intelektualna dubina. Na farizejstvo

američke službene politike on se oborio iskrenošću, a bezobzirnosti ratnih ciljeva Pentagona suprotstavio je emociju. Kao pjesnik vojne sile koja je krenula u rat demaskirao je njene nakane pokazujući da se iza demokratske i oslobodilačke retorike prikrivaju agresija i slatkorječiva uvertira u pljačkaški pohod. Ukazao je na, u ratovima, učestalu praksu svojatanja Boga kao način kojim se iza idealizirajuće površine prikrivaju pohlepni interesi. Kao da bi se Bog opredjeljivao za neku stranu u sukobu što bi čimbenike te strane oslobađalo odgovornosti za individualne postupke. O takvom je Bogu Napoleon govorio da je on uvijek na strani moćnih bataljuna, a od Napoleona naovamo, oružje je postalo svestranije i perfidnije što Dylan uočuje i zaključuje da je Bog uvijek na strani najučinkovitije propagande.

*»Mrtvi se ne broje onda
kad imaš Boga na svojoj strani.
Neugodna se pitanja ne postavljaju onda
kad imaš Boga na svojoj strani...«*

(With God on our side)

Redanje ovakvih pitanja kulminira oštro postavljenom dilemom je li i Juda iškariotski, u trenutku izdajničkog poljupca, imao Boga na svojoj strani. Refleksivnu šetnju kroz američku povijest, istrebljenje Indijanaca i svjetske ratove Dylan sažimlje u spoznaju da ne postoji ništa sveto što čovjek ne bi mogao ukaljati i profanirati. Dylan se služio pomalo arhaičnim jezikom ne skrivajući svoje »narodske« korijene za što je u ovoj fazi imao i poseban razlog. Kao glas protesta onih »iz čijih tijela navire krv i miješa se sa zgaženim blatom« punu je autentičnost mogao postići samo služeći se izrazom onih iz čijih su redova regrutirani vojnici za vijetnamsko bojište, a za takvima se najčešće posizalo u ruralnim oblastima i industrijskim središtima, dok su djeca političke i financijske elite obično bivala pošteđena ratnih pogibelji. Često je Dylan uspijevaio dočarati svu apokaliptičnost stanja u kojem se nalazi povratnik iz rata, jedan od onih koji, hemingwayski rečeno, simbolizira izgublenu generaciju. Takav, doduše, može biti i fizički netaknut, ali najčešće je emotivno mrtav i nezainteresiran za budućnost te se odlučuje za povratak u kaos iz kojeg je upravo stigao, jer je njegovom narušenom duhovnom sklopu kaos jedina primjerena realnost. Pitajući se o ratu koji je bio njegova stvarnost, Dylan je postavio pitanje rata uopće. Za razliku od naivnog pacifizma hippy-pokreta Dylan je u svojim pitanjima iznjedrio pravu anatomiju fenomena rata i politike. Apostrofirao je kako svu prijevarnost ratne propagande, koja i na posve kriminalne nakane navlači glazuru uzvišenih ciljeva, tako i nasilje u kojem nedužni krvare, a istinski pokretači profitiraju, te beznađe onih koji eventualno i prežive. I sve to popraćeno ležernim okretan-

jem glave i pilatovskim pranjem ruku onih koji bi mogli posredovati, a najčešće samo registriraju gotov čin pri čemu pobjedniku pripadne dobit, a žrtvi utješna nagrada za »fair play«.

*»Koliko bi ušiju čovjek trebao imati
da bi mogao čuti kako drugi plaču?
Koliko leševa treba nabrojati dok se shvati
da je već previše umrlih?
Koliko dugo neki ljudi trebaju živjeti
da bi postali slobodni?
Koliko puta netko može okretati glavu
praveći se da baš ništa ne vidi? ...«*

(Blowin' in the wind)

Dylan je za pravo i politiku govorio da oni gube svoju svrhu onda kad počnu vladati nad onima kojima bi trebali služiti. »Politika je vražji proizvod, politika je tvornica smrti, politika je prijevara...« Ako je podmuklost majka svake laži, zaključivao je Dylan, onda je politika njeno najsposobnije čedo. Očito je ovim uvidima Dylan bio motiviran svaki put kad je opetovao tvrdnju da u životu nije napisao niti jednu političku pjesmu.

Nepokolebljivim protestom protiv rata i upozoravanjem na socijalnu bijedu i rasnu diskriminaciju Dylan je postao ideolog intelektualne mladeži Zapada. Ali upravo to bila je uloga kojoj se najviše protivio. I stoga je neumorno isticao da sebe ne smatra pjesnikom već samo glazbenikom čime je sve one koji su pažljivo osluškivali svaku njegovu riječ pokušavao uvjeriti da ni on samog sebe ne uzima toliko ozbiljno koliko to čine oni. Upinjao se da ostane svoj što mu je u trenucima kad je svjedočio strahove i uvjerenja sviju bio uzaludan pokušaj. Kad bi progovorio izricao bi pobunu, ali, paradoksalno, sebe nije nazivao buntovnikom; bio je kadar očitavati lekcije ali i zahtijevati da ga ne smatraju vođom, »jer se on samo trudi govoriti ono što najbolje zna«. Izgarao je u pokušajima da nadide i oplemeni traumatičnost trenutka u kojem je živio. Pri tome je nijekao svaki svoj angažman u tom pravcu, ne želeći prihvatiti odgovornost aktivnog sudionika. Položaj slučajnog promatrača pred njega je postavljao manje zahtjeva a ostavljao mu više slobode, što za čovjeka koji se smatrao umjetnikom, a gnušao tamnog naličja politike nije bilo nevažno. Kao da je poticao na pobunu ali bez namjere da joj se stavi na čelo. Sve Dylanove dvojbe ovog razdoblja Robert Shelton, njegov najiscrpniji biograf, slikovito je prokomentirao: »Dylan je smatrao da nema potrebne snage da ponese tuđe križeve, ali bio je i dovoljno ponosan da nikome ne prepusti vlastiti križ.«

Razdoblje njegove iznimne kreativnosti naglo se prekida g. 1966. motociklističkom nesrećom koju jedva preživljava. Ma koliko koban, ovaj su

mu nesretan slučaj mnogi procijenili spasonosnim jer bi Dylan teško fizički mogao izdržati još neko vrijeme nametnuti teret vode i dotadašnji stvaralački tempo.

Svojevoljno se odrekao uloge Prometeja i godinama izbjegavao koncerte, glorificirao obiteljski život i svoje židovsko podrijetlo. Vratio se krajem šezdesetih, ali znatno mirniji pa se podrugljivo govorilo da je buntovnik postao trubadur. Kao da je na svršetku jednog desetljeća u kojem je bio lučonoša i govorio u ime drugih napokon odlučio progovoriti i nešto za sebe. Moguće i da je svoju političku misiju smatrao ispunjenom u trenutku kad je i za američku službenu politiku izlazak iz vijetnamskog rata bio prijeko potreban te se samo tražio što manje ponižavajući način.

Dylanova poezija, ono čime je proširio okvire, ojačao poruku i obogatilo sadržaj popularne pjesme, ostala je i dalje snažna, ali sada pretežno usmjerena k ljubavnoj tematici. Sretan obiteljski čovjek je započeo pripovijest o svom skladnom braku:

*»Ti, anđele, ti,
ti si me jednom uzela pod svoje krilo
a način kojim hodaš i način kojim pričaš
osjećam da sam vazda mogao opjevavati...«*

(You angel you)

Ipak sredinom sedamdesetih Dylanov brak dolazi u krizu i završava rastavom. Započinje razdoblje mučnog preispitivanja i otvorenog tugovanja za Sarom. »Ja sam prvi u svojoj obitelji koji se razvodi, a iskreno se nadam da ću biti i posljednji koji takvo što čini... Ja vjerujem u brak. Ja ne vjerujem u izvanbračni život, jer seksualna neodgovornost vodi kad-tad u svaku drugu vrstu neodgovornosti. Volio bih da postoje strože sankcije protiv rastave braka, jer zašto bi se ljudi mogli tek tako vjenčati i onda još lakše razvesti?... Ljudi se zaljubljuju u tijela, u ono kako se drugi oblači, u ono kako se drugi ponaša, kako izgleda, a rijetko se zaljubljuju u ono što ljudi stvarno jesu, u ono što bi jednu vezu moglo činiti trajnom i sretnom...« O eventualnoj mogućnosti održavanja bilo kakvih odnosa sa Sarom, barem kao majkom njegove djece, Dylan je bio nedvosmislen: »Kad sam se ženio, istinski sam se ženio, a sad kad se razvodim, istinski se razvodim.« Uvjerljiv dokument ovog razdoblja bio je album »Blood on the tracks«. Masovno oduševljenje koje je izazvala ta poetski i glazbeno briljantna ploča Dylan je popratio rezigniranim komentarom: »Zgražava me spoznaja da ljudi mogu toliko uživati u tuđem bolu.«

Dylan je uvijek živio u medijskoj izolaciji i nastojao svoju privatnost sačuvati od očiju javnosti, no što je više izbjegavao publicitet, to je u svojim pjesmama otvorenije ispovijedao intimu. Stari cinik kao da je počeo gubiti uporišta. Godinama je napadao sve mitove s kojima se susreo. Kri-

tizirao je američku vojnu silu, demagogiju o demokratičnosti, iluzorni san o idealnom životu, autoritet tradicije, odgojnu indoktrinaciju, umišljene veličine, korumpiranost zakona i vlasti... Na kraju mu je ostao samo jedan mit u koji se još nije usudio dirnuti. Taj mit bijaše on sam. »Moraš vjerovati u sebe«, ponavljao si je Dylan još od ranog djetinjstva. »Ako ti vjeruješ da je ispravno ono što radiš, onda ćeš kad-tad uvjeriti i druge da je to ispravno... Ako ne vjeruješ u sebe, ne možeš biti rock-glazbenik, ali bez vjere u sebe ne možeš biti ni bankovni činovnik.«

Vjerovao je Dylan u sebe još dok je bio neshvaćen u Hibingu, vjerovao je u sebe i kad je kao provincijalac stigao u New York, a nije vjerom oskudijevao ni svaki put kad se odlučio reći ili poduzeti nešto novo stavljajući na kocku svu dotadašnju stečevinu i odanost pristaša. Ignorirao je i stilove, i medije, i ideologije, i popularnost osjećajući intelektualnu moć da se suoči s problemom i kreativni dar da ga medijski uobliči i tako izgovori ono što drugi tek slute. Od samih početaka očitovao je istaknutu svijest o vlastitoj sudbini. Iako je često pjevao o drugima, nikad se s njima nije poistovjetio, mogao im se suprotstavljati ili se s njima solidarizirati, ali uvijek je zadržavao onaj prijeko potrebni odmak s kojeg je mogao donositi zaključke i dijeliti pouke. Sebe je tretirao isključivo afirmativno. To je bilo očiglednije u razdoblju veličanja bračne sreće, ali mu se i u razdoblju protestnog pjesništva, kad o sebi gotovo i nije govorio, u pozadini nazirao snažan *ego*. Pa ipak se Dylanov individualizam i istaknuta samosvojnost ne mogu poistovjetiti s egolatrijom jer mu je osjećaj za tuđi jad bio izniman, a vidik itekako opsežan. Bio je to naprosto afirmativan životni stav koji nipošto nije držao svojom povlasticom nego mu je pripisivao univerzalno značenje. Jednostavno se radilo o uvjerenju da se u svijetu kojim gospodari sila može opstati samo vlastitom snagom. Budući da je stvarnost poimao hobbesovski, kao zbroj konflikata, njegovo moćno »Ja« mu nije bilo apriorni ideal nego uvjetovana paradigma uspješne obrane. Ali nakon proživljene životne drame Dylanov nedodirljivi *ego* odlazi u prošlost. U stihove mu sve više prodire patetika, više ne nudi pouke, jer ni za osobna pitanja ne nalazi rješenja, umjesto negdašnje demonstracije cinizma i moći počeo je pripovijedati o vlastitim dvojbama. Mnoštvo pristaša sve se više bavilo nostalgичnim pitanjem je li moguć povratak starog Dylana, ali »come back« naprosto nije bio njegov običaj. Razni su predznaci počeli nagoviještati skori potpuni zaokret, premda je i sam Dylan još uvijek odricao začetak tog procesa. Jednim dijelom i zbog toga mu je prvi kršćanski album »Slow train coming« snimljen g. 1979. izazvao opće iznenađenje. Ali glavni razlog senzacionalnog odjeka te ploče bio je u tome što je Dylan na jednoj od njenih prethodnica napisao posvetu francuskom nadrealisti Rimbaudu, velikom buntovniku protiv kršćanstva. Sad se pokazalo da ta posveta nije bila, kako se u prvi mah činilo, čvrsta mani-

festacija Dylanovog novog iritantniog nadahnuća, nego posljednji pokušaj kojim se on kao dijete Starog zavjeta nastojao oduprijeti sve snažnijem glasu svoje nutrine.

Bog, ili kao izvor svemoći ili predmet vjere ili samo kao umjetnički simbol, bio je konstanta Dylanove poezije. Već je od samih početaka bilo jasno da Dylan vlada temeljima židovske tradicije kao i pojmovljem opće vjerske kulture. Prigodice je spominjao: Abrahama, Ivana Krstitelja, sv. Augustina ...

U svojim pjesmama često se obraćao Bogu, ali taj Bog bio je starozavjetni moćni Bog. Iako je Dylan uporno izmicao takvom priznanju, očito je da je i njegova protestna faza bila utemeljena na starozavjetnom shvaćanju pravde i zakonitosti.

Tada je odlučno reagirao na svaku nepravdu, prkosno napadao sve autoritete i strogo im sudio tako da riječ oprost u njegovom rječniku nije ni postojala. Isus mu je bio metafora iznimne blagosti i besmislenog opraštanja (»Masters of war«), a u »With God on our side« Dylan ide naprijed svom poimanju Isusa, ali se do tajne njegova sinovstva nije dovinuo.

Kad se Dylan obraćao Bogu, u početku je to činio redovito za druge. I u razdoblju poezije o braku, primjerice u pjesmi: »Forever young«, kad zaziva blagoslov, opet to čini samo za druge. Pritom, naravno, ne bijaše riječ o kršćanskom idealu altruističke molitve nego je takvo ophođenje s Bogom bilo posljedica Dylanovog osjećaja vlastite snage i nepoljuljane vjere u sebe. Osjećajući toliku samouvjerenost nije mu ni dolazilo na pamet da bi što molio za sebe, a kad je što molio za druge, onda je to radio u ulozi njihova predstavnika, što nije moglo naškoditi njegovom samopouzdanju. Kao da je morao doživjeti totalni osobni poraz, suočiti se s nemoći vlastitih snaga u koje se toliko uzdao, da bi se tada usamljen i lišen svih uporišta konačno susreo s Isusom.

Nikad se Dylan nije prema Isusu odnosio ravnodušno kao prema kakvoj neutralnoj povijesnoj ili kulturnoj činjenici. Na početku mu je Isus bio simbol pravičnosti i praštanja, a kad je Dylan sredinom sedamdesetih bio na grobu beat pisca John L. Kerouca, zastao je podno jednog velikog križa u blizini i podrugljivo zapitao: »A što radiš ti tamo gore?« Tada nije ni slutio da će ga uskoro stići trenutak manje prkosnog sučeljavanja s Isusom.

»Jedan mi je prijatelj pričao o koječemu, a među ostalim spomenuo je i Isusa. Meni je cijela stvar oko Isusa ipak bila strana. Imao sam povjerenja u ovog prijatelja i zamolio ga da mi priča o Isusu... I prije sam vjerovao da je Bog stvoritelj svemira, ali još nisam bio upoznao Isusa... Osjetio sam se kao ponovno rođen. Obilazeći mnoga mjesta, uvjerio sam se da ljudi trebaju Isusa. Dovoljno je pogledati narkomane i tolike druge ljude u bijedi. Svi bi se njihovi problemi mogli riješiti u trenutku, ali zemaljski moć-

nici kažu NE - njihove ćemo probleme riješiti socijalno i politički...« Na albumima »Slow train coming«, »Saved« i »Shot of love« Dylan je doslovno ispovijedao svoju vjeru i stare zablude.

*»Bijah zaslijepljen sotonom
tek rođen a već ranjen,
poput hladne stijene mrtav
čim sam izišao iz utrobe,
ali Njegovom milošću bijah dotaknut
Njegovom riječju izliječen
Njegovom rukom oslobođen
Njegovim duhom obilježen,
bijah spašen
krvlju Jagančevom...«*

(Saved)

Na prvom kršćanskom albumu »Slow train coming« obraćenički predano Dylan promatra stvarnost gotovo manihejskom crno-bijelom optikom, kierkegaardovski nabrajajući »ili – ili« situacije koja pred čovjeka stavlja samo jedan, ali definitivan zahtjev – ispravan izbor.

*»Možeš biti odjeven u grubo platno, a možeš i u skupu svilu
Možda si od onih koji piju viski ili tek obično mlijeko
Možda jedeš kavijar ili si od onih što štede za kruh
Možda spavaš na podu ili si od onih što leže u palačama
Ali ti moraš služiti jednome
To može biti vrag, to može biti Bog
Ali moraš služiti jednome...«*

(Gotta serve somebody)

U vremenu »u kojem su ljudi toliko naviknuli na laž da im se lažljivom doimlje sama riječ savjest«, Dylan sve manje prosvjeduje na stari način, a sve više upućuje na Boga. Nakon prelaska na kršćanstvo on više ne priča onako glasno kao prije, ali je na temelju toga teško procijeniti je li se zaista odlučio na uzmak ili je možda čak proširio bojište. Je li se »stari lualica duše« uistinu ispraznio ili je možda zaključio da mu je svaki dotadašnji angažman bio nedostatan, pa je svoj prosvjed nakanio učiniti apsolutnim. Otkako se počeo pozivati na Boga dosljedno se uzdržavao od, otprije mu svojstvenog, otvorenog izricanja nagomilanog gnjeva; ali time stara vrijednosna načela u osnovi i nije kompromitirao. Jedinu novost čini to što je sada i samog sebe doveo pod njihov neposredni kritički udar. Odlučio je ustrajati u rušenju i mita koji je stekao, i svijeta koji je gradio, i puta koji je trasirao. »Ma koliko velikim sebe smatrao, povijest će te pregaziti.« Njegovi su koncerti neujednačeni, a on sâm doimlje se sve više

arogantno i nestrpljivo kao da bi što prije želio izići iz svijeta u kojem uživa kredit prošlosti, a još nije pronašao načina i hrabrosti za onaj odlučujući korak. Indolentna mu se i bahata vanjština kosi s vjerom koju ispovijeda, ali na prigovore ovakve vrste on spremno uzvraća: »Svaki pravi svećenik bi vam rekao – nemojte slijediti mene, nego slijedite Krista.«

Posljednih godina, za razliku od početaka karijere, sebe smatra ponajprije pjesnikom pa tek onda glazbenikom, posredno zahtijevajući veću pozornost za svjetonazor koji zagovara negoli za umjetničku formu u kojoj ga javno svjedoči. Začudo svoje pjesme sve manje pjeva a sve više mrmlja, pa ipak američki magazin »Rolling Stone« zadržava oprez i tvrdi: »I kad Bob Dylan mrmlja, svijet ima što čuti.« Pišući pjesme inspirirane Kristovim životom, Dylan i dalje izbjegava ulogu proroka, ali ni sada ne propušta priliku da joj se ozbiljno primakne. Umjesto starih poruka pobune sada nudi poruke evanđelja. Pri tom se ne obazire previše na nespremnost mnogih da prihvate njegovu revalorizaciju realnosti u tom novom i za medij u kojem djeluje manje rabljenom kontekstu. Otkako je spoznao vlastite granice više ne inzistira na tezi da čovjek mora vjerovati u sebe, već mu nadu oživljava činjenica da, usprkos svemu, Bog vjeruje u čovjeka. Lani je Bob Dylan navršio pedeset godina što su svi važniji mediji dostojno zabilježili. U osvrtima na njegovo djelo, ideje i društveni utjecaj bilo je različitih komentara, ali u jednome je postignuta unisonost: »Iako mu je pedeset godina, još uvijek je zagonetan.« Zagonetnim se uvijek smatrao onaj koji je nešto dao naslutiti, ali nije rekao sve te podosta skriva.

Dylan je čovjek koji je u rock glazbu unio suvislu riječ, podario joj je i misao pred kojom je trebalo zastati i nametnuo pitanja nad kojima se valjalo zamisliti. Od svih ljudi koji su u ovom mediju govorili, on je rekao najviše, govorio najduže i zadirao najdublje.

Na kraju i nije odsudno pitanje je li on i nakon pedeset godina života i trideset godina karijere uspio sačuvati poneku tajnu i je li s pravom proglašen »još uvijek zagonetnim«. Uostalom on o tome više ne razmišlja, stihovi mu svjedoče da ga zaokupljaju zagonetke druge vrste:

*»Ti si mi dao sve što se moglo dati,
A što ja mogu učiniti za Tebe?
Ti si mi dao život da ga živim,
A ja se pitam
Kako da ga odživim za Tebe?...«*

(What can I do for you)

*BOB DYLAN ON THE WAY
FROM THE OLD TO THE NEW TESTAMENT*

Branko Miloš

Summary

Last year B. Dylan celebrated his fiftieth birthday. All relevant media registered this date. It was an opportunity for a review of his work: there have been different comments. Nevertheless, they all agreed: fifty years later, Bob Dylan remains attractive and enigmatic in his music and his verses.

The autor of the article follows the development of the main ideas in Dylan's music. Starting from his protests and anti-militaristic songs (especially his criticism of the American national and international policies during the Vietnam war), the author reviews Dylan's personal committment in war of Jews and Arabs, his family idyll and tragedy, up to his remarkable conversion to christianity. B. Dylan has brought significance into rock-music lyrics, he expresses deep thoughts, his questions are to be seriously considered.